

Boganmeldelser

Anmeldere i dette nummer: Kontorchef, lektor ved Handelshøjskolen, cand. polit. *Kjeld Bjerke*; undervisningsassistent ved Handelshøjskolen, cand. polit. *Knud Hansen*; professor ved Handelshøjskolen *Jan Kobbernagel*; lektor ved Handelshøjskolen, cand. merc. *Ottomar Loff*; direktør, lektor ved Handelshøjskolen, cand. polit. *Kristian Møller*.

Max Kjær Hansen: Cigaretforbruget 1920—50. Handelshøjskolen i København, skriftrække F nr. 10. Einar Harcks Forlag, København 1952. 92 sider. Kr. 9,50.

Økonometriske undersøgelser her i landet er sparsomme som virkelig varme sommerdage. Jørgen Pedersen, Gelting og Haavelmo foretog nogle undersøgelser i 1930'erne, Knud Hansen har blandt andet lavet en undersøgelse over efterspørgslen efter smør, og jeg en undersøgelse over landejendomssalg. Det må derfor hilses med glæde, at Max Kjær Hansen sammen med cand. polit. Arne Rasmussen, Max Kjær Hansens assistent, er gået i lag med efterspørgslen efter cigaretter.

Det er sikkert ikke tilfældigt, at netop cigaretter er valgt, fordi dette valg letter opgaven.

For cigaretter er prisen bunden over mere eller mindre lange perioder, således at omsætningen bliver afhængig af den givne pris. Dette gør løsningen af opgaven mindre besværlig.

Formålet med opgaven har bl. a. været at skaffe et grundlag for en prognose, og der kan man — ligesom i et vist omfang forfatteren — have sin stille tvivl om, at opgaven er løst — eller nærmere har kunnet løses.

På side 10 siger Max Kjær Hansen meget kategorisk: »det er jo en alment konstateret kendsgerning, at historien stadig gentager sig selv« og tilføjer, at overført på erhvervsforholdene betyder det, at nøje kendskab til fortiden giver et godt grundlag for bedømmelsen af den fremtidige udvikling. Jeg tør ikke være så absolut i mine udtalelser, men skulle jeg formulere en læresætning om denne materie, ville jeg nok sige: »Det synes, som om historien i denne relation ofte *ikke gentager sig selv*«. I og for sig behøver jeg ikke at tilkalde hjælpetropper, men falder dog for fristelsen til at nævne, at professor Erik Lundberg, chefen for det svenske konjunkturinstitut, netop i forbindelse med økonometriske undersøgelser meget indstændigt — og, forekommer det mig, med mange gode grunde — har advaret mod at anvende økonometriske formler baseret på førkrigsforhold på efterkrigen. Det gør Max Kjær Hansen *ikke*, men derfor er han også kommet i det dilemma, at han ikke kan løse prognoseproblemet ordentligt, fordi de erfaringer, han har udledt af sine undersøgelser, der principalt vedrører førkrigsforholdene, ikke kan anvendes *talmæssigt* på efterkrigstiden.

Dette ændrer ikke værdien af analysen af de forskellige efterspørgselsdeterminanter, men værdien af deres numeriske størrelse.

Boganmeldelser

Anmeldere i dette nummer: Kontorchef, lektor ved Handelshøjskolen, cand. polit. *Kjeld Bjerke*; undervisningsassistent ved Handelshøjskolen, cand. polit. *Knud Hansen*; professor ved Handelshøjskolen *Jan Kobbernagel*; lektor ved Handelshøjskolen, cand. merc. *Ottomar Loff*; direktør, lektor ved Handelshøjskolen, cand. polit. *Kristian Møller*.

Max Kjær Hansen: Cigaretforbruget 1920—50. Handelshøjskolen i København, skriftrække F nr. 10. Einar Harcks Forlag, København 1952. 92 sider. Kr. 9,50.

Økonometriske undersøgelser her i landet er sparsomme som virkelig varme sommerdage. Jørgen Pedersen, Gelting og Haavelmo foretog nogle undersøgelser i 1930'erne, Knud Hansen har blandt andet lavet en undersøgelse over efterspørgslen efter smør, og jeg en undersøgelse over landejendomssalg. Det må derfor hilses med glæde, at Max Kjær Hansen sammen med cand. polit. Arne Rasmussen, Max Kjær Hansens assistent, er gået i lag med efterspørgslen efter cigaretter.

Det er sikkert ikke tilfældigt, at netop cigaretter er valgt, fordi dette valg letter opgaven.

For cigaretter er prisen bunden over mere eller mindre lange perioder, således at omsætningen bliver afhængig af den givne pris. Dette gør løsningen af opgaven mindre besværlig.

Formålet med opgaven har bl. a. været at skaffe et grundlag for en prognose, og der kan man — ligesom i et vist omfang forfatteren — have sin stille tvivl om, at opgaven er løst — eller nærmere har kunnet løses.

På side 10 siger Max Kjær Hansen meget kategorisk: »det er jo en alment konstateret kendsgerning, at historien stadig gentager sig selv« og tilføjer, at overført på erhvervsforholdene betyder det, at nøje kendskab til fortiden giver et godt grundlag for bedømmelsen af den fremtidige udvikling. Jeg tør ikke være så absolut i mine udtalelser, men skulle jeg formulere en læresætning om denne materie, ville jeg nok sige: »Det synes, som om historien i denne relation ofte *ikke gentager sig selv*«. I og for sig behøver jeg ikke at tilkalde hjælpetropper, men falder dog for fristelsen til at nævne, at professor Erik Lundberg, chefen for det svenske konjunkturinstitut, netop i forbindelse med økonometriske undersøgelser meget indstændigt — og, forekommer det mig, med mange gode grunde — har advaret mod at anvende økonometriske formler baseret på førkrigsforhold på efterkrigen. Det gør Max Kjær Hansen *ikke*, men derfor er han også kommet i det dilemma, at han ikke kan løse prognoseproblemet ordentligt, fordi de erfaringer, han har udledt af sine undersøgelser, der principalt vedrører førkrigsforholdene, ikke kan anvendes *talmæssigt* på efterkrigstiden.

Dette ændrer ikke værdien af analysen af de forskellige efterspørgselsdeterminanter, men værdien af deres numeriske størrelse.

Max Kjær Hansen siger med rette på side 14, at en analyse må bygge på en teori, og man ser også med glæde, at han, som den praktiske mand han er, på side 16 betoner, at af hensyn til det statistiske arbejdes gennemførelse bør man søge at begrænse antallet af variable. Det er i princippet som talt ud af mit hjerte.

Max Kjær Hansen regner da også kun med to variable, *trenden* og *stærke* prisændringer. Bag trendens udvikling ligger tre dominanter:

- 1) at varen er en daglig vare;
- 2) qua nødvendighedsvare er følsomheden over for pris- og indtægts-svingninger ringe. I alt fald tenderer reaktionerne henimod at blive kortvarige.
- 3) Tobakkens narkotikavirkning medfører, at det er vanskeligt at bryde en een gang stærk rygevaner. Dette medfører, at den normale tendens vel er en stadig forøgelse af forbruget (formentlig dog til en vis grænse).

Nu er Max Kjær Hansen naturligvis også klar over, at trenden må være en funktion af udviklingen i realindkomsten og indkomstudjævningen. Som trend kan derfor defineres det forløb, der skyldes udviklingen i forbrugsvanerne og ændringerne i realindtægten.

Max Kjær Hansen prøver ikke at dele trenden op i de to determinanter. Han nævner betydningen af ændringerne i arbejdsløsheden, der jo påvirker realindtægten, men der gøres ingen forsøg på en analyse af, hvor stor en del af trendudviklingen der må tilskrives ændring i forbrugsvaner og ændring i realindkomst m. v. Jeg har ikke tænkt over, om opgaven kan løses, eller hvordan den skal løses, men den trænger sig på. Muligvis vil Max Kjær Hansen, som antydtes i bogen, mene, at den er uløselig.

Dette, at man ikke søger at inddrage ændringer i realindkomsten som en selvstændig determinant, får en særlig betydning for analysen af priselasticiteten ved de to store prisforhøjelser, nemlig i slutningen af 1928 og i juni 1932. I 1928, hvor konjunkturerne er gode, bliver priselasticiteten $\div 0,88$, men i 1932, hvor arbejdsløsheden kulminerede, $\div 1,79$. Den store forskel forklarer Max Kjær Hansen meget rigtig da også ved de dårlige økonomiske konjunkturer i 1932. Dette, synes jeg, viser i en nøddeskal manglen ved ikke at forsøge at inddrage ændringen i realindtægten som en selvstændig faktor i analysen.

Hvad angår selve trenden regner Max Kjær Hansen med, at denne kan udtrykkes ved en ret linie af formen: cigaretforbruget = $q + a(x \div n)$, hvor q er cigaretforbruget i begyndelsesåret, a den årlige stigning i forbruget, x det pågældende år, der betragtes, og n basisåret. Det kan altid diskuteres, hvilken udjævning man bør benytte, men en ret linie synes ikke meget gal. Grundet på de store prisforhøjelser i 1928 og 1932 kan der ikke anvendes samme formel på perioden 1921—1927 som for 1933—1939. Når Max Kjær Hansen anvender sine formler, bliver der visse rester tilbage, der skal forklares, og som må skyldes prisændringer eller særlige stærke ændringer i realindkomsten o. s. v.

I denne forbindelse savner man noget så simpelt som et diagram, der viser sammenhængen mellem prisudvikling og forbrug — elimineret for

trenden. Prisen har formentlig været stigende i det meste af perioden; man ville ved en sådan sammenligning have fået et vist indtryk af denne sammenhæng.

Max Kjær Hansen interesserer sig for fremtiden og nævner meget rigtigt, at trenden antagelig efter krigen er blevet endnu mere accentueret end før krigen. Man savner i denne forbindelse, når man ser på tingene på lidt længere sigt, en bedømmelse af den betydning, som befolkningens ændrede aldersfordeling og de mange fødsler i 1940'erne kunne tænkes at få for udviklingen fremover i det absolutte forbrug af cigaretter.

Som anmelder har jeg ikke anset det for min opgave at gå i detaljer; men jeg kan dog ikke dy mig for som statistiker at gøre opmærksom på et par ting, hvor Max Kjær Hansen kunne være kommet længere med sine talmæssige oplysninger, hvis han havde talt med Det statistiske Departement.

På side 36 gives en tabel over den skattepligtige indtægt i 1949-priser. Som udtryk for ændringer i realindtægten er den mangelfuld, fordi skatte-snyderiet antagelig ikke ligger fast. Fra 1930 foreligger offentliggjort deflaterede tal over konsumet; de ville formentlig have været bedre egnet til formålet. For 1920'erne ville det iøvrigt også have været muligt at give Max Kjær Hansen tal for konsumet. På side 42 nævnes det, at befolkningen på 15 år og derover for årene mellem folketællingerne er bestemt ved linear interpolation. Det kan oplyses, at Departementet har disse tal beregnet for hvert år, og beregningerne er foretaget efter væsentlig nøjagtigere metoder.

Konklusionen af, hvad foran er anført, må være, synes det mig, at Max Kjær Hansen har gjort en meget prisværdig indsats med denne analyse. Han nævner selv, at det er et pionerarbejde, og dette medfører antagelig, at visse ting ikke er blevet uddybet så meget, som anmelderen kunne have ønsket det.

Til slut skal det betones, at man læser bogen med glæde, fordi fremstillingen er levende-journalistisk, men dette indebærer en fare, idet fremstillingen bliver unødigt bred, og visse selvfølgeligheder gentages og sættes i relief, som om de var udødelige gravminder på »via Appia«.

Kjeld Bjerke.

Arne Eken og J. Hartvig Jacobsen: Bankloven af 15. April 1930 (Håndbog i dansk banklovgivning). Gyldendal. Kbh. 1952. XIV + 394 sider. Kr. 40,—.

Den danske banklitteratur modtager alt for sjældent nye bidrag, og den tilvækst, der er sket i dette efterår i form af en håndbog i dansk banklovgivning, er derfor sikker på at blive grebet med begærlighed og studeret med interesse. Siden T. Wad umiddelbart efter fremkomsten af bankloven af 15. april 1930 skrev sine kommentarer hertil på grundlag af forarbejderne til loven og behandlingen i rigsdagen, har bankloven været et forholdsvis uopdyrket område. I denne forbindelse bør dog retfærdig-